

A SZÉKELY TÁRSADALOM 1848-BAN

ALIGVAN TISZTÁZATLANABB KORSZAKA a székely multnak, mint a 48-as reformok és szabadságharc ideje. Történetíróink megelégedtek a politikai történet és a hadi események felsorolásával, de arra már kevés vagy éppen semmi figyelmet nem fordítottak, hogy ezek az események milyen társadalmat találtak a Székelyföldön és milyen átalakító folyamatot eredményeztek ebben a társadalomban. Pedig enélkül nem érthető meg lényegében a politikai események sorozata sem, mégkevésbé az a határozatlan magatartás vagy éppen határozott ellenszenv az új eszmék iránt, amit a székelység bizonyos rétegei tanusítottak. Aki tisztázni akarja a 48-as idők székelyföldi hatását és átalakító szerepét, hiába forgatja történetíróink könyveit, alig kap bennük egyebet a Bem vezérlete alatt küzdő seregek hősi magatartásánál és Háromszék valóban főlemelő példát nyújtó önvédelmi harcánál.¹ A társadalmi kérdések iránti érdeklődés ismeretlen még a székelység történetírói előtt s ennek a korszaknak tanulmányozása fedi fel legszembetűnőbben a székelységre vonatkozó történetírás nagy hiányait és elmaradottságát.

A nemesi történelemszemlélet a székelységre vonatkozólag napjainkig fennmaradt és ez az oka annak, hogy történetírásunk elakadt azon a ponton, ahol a modern történetírás kezdődik. Romantikus mellveregetés, szemethunyás a tényleges állapot előtt és olyan kiváltságlevelek emlegetése, melyeknek érvényét már rég szétfoszlatta a valóságos élet, meg a konzervatív szemlélet, egész sereg kelléke torlódott össze gátként a székely társadalom multját vizsgáló előtt. Pedig amíg ez a gát szét nem omlik, lehetetlen a mai

¹ A székelység történetével foglalkozó munkák alig részletezik az 1848/49-es eseményeket s nagyjából egymásból merítenek. Lényegesebb művek: *R. Kiss István*: A nemes székely nemzet képe I. Köt. Debrecen, 1939. *Szadeczky Kardoss Lajos*: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp., 1927. *Jakab Elek és Szadeczky Lajos*: Udvarhely vármegye története. Bp., 1901. *Endes Miklós*: Csík-, Gyergyó-, Kászonszékek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Bp., 1938. *Nagy Sándor*: Háromszék önvédelmi harca. Kolozsvár, 1896. Lényeges adatokat találhat még ide vonatkozólag az olvasó az alábbi művekben: *Jakab Elek*: Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések 1843/49-re. Bp., 1881. *Kövári László*: Erdély története 1848/49-ben. Bp., 1861. *Orbán Balázs*: Székelyföld leírása I–VI. Bp., 1868–73. *Pálffy János*: Magyarországi és erdélyi urak. Bp., 1940. *Komáromi Ferenc*: Vésznapiak a Székelyföldön. Korrajz az 1848-i forradalomból. 1. füzet. Marosvásárhely, 1849. *Sebess Dénes*: Két Magyarország, Az elmúlt század politikai eseményei. Bp., é. n. Közvetlenül a szabadságharc előtti székelyföldi viszonyokról megbízható tájékoztatást nyújt *Kövári László* „Székelyhonról” c. munkája. Kolozsvár, 1842.

társadalom valóságához eljutnia annak, aki valóban el akar jutni. A negyvennyolcas székelyföldi események többek között éppen arra is figyelemreméltó példát nyújtanak, hogy a nemzetre nézve mennyire káros, amikor a vezető réteg közvéleménye illuziókban ringatja magát és a saját illuzióját az egész nép felfogásának véli. Bízvást elmondhatjuk, hogy ha a székely társadalom akkori vezetőrétege (nem is beszélve az erdélyi vármegyék, vagy éppen Magyarország vezető rétegének tájékozottságáról ebben a tekintetben) reálisabban nézte volna a székelység helyzetét, sokkal kevesebb hiba történt volna, a válságos napokban és ismerve azt a fontos szerepet, amit Kossuthék a székelységnek szántak az akkor egyesült két ország nagy küzdelmében, talán az egész szabadságharc sorsa szerencsésebb lett volna. Azonban a szabadságharc utáni idők sem kedveztek a reálisabb társadalomszemlélet kialakulásának. A Bach-korszakban végbevitt úrbérrendezés ismét lángralobbantotta a szenvedélyeket a nemesi kiváltságok hangoztatása érdekében, mert ekkor arról volt szó, hogy az egész Székelyföld ősfoglaláson alapuló nemesi jellegének hangoztatásával talán meg lehet akadályozni az úrbérrendezés székelyföldi alkalmazását, amit a fejedelmi nyíltparancs elrendelt. Tehát nemcsak a hiúság, a régi dicsőségen való ábrándozás és más érzelmi okok táplálták a nemesi szemlélet gyökereit, mint ahogy 1848 előtt sem, hanem fontos gazdasági érdekek, amire aztán bő esőként hullott rá a millennium hangulata, a maga pátozával. Ehhez járult az akkoriban nyilvánosságra hozott Csíki Székely Krónika körüli országos vita, mely aztán végleg a rabonbánok és az eredetkérdés homálya felé terelte a székely történészek figyelmét. Így eshetett meg, hogy a húszadik század elején távolabb sodródtunk a társadalomismerettől, mint ahol 1848 előtt álltunk, amikor Pálffy János, Berzenczey László, Dózsa Elek és társaik vívták nagy vitájukat a székely jobbágyság állapota és az úrbérrendezés székelyföldi alkalmazása felett. A múlt század negyvenes éveinek elején páratlanul szenvedélyes harc folyt a székelyföldi úrbéresek jogi helyzete körül és megmozgatta egész Erdély közvéleményét, de éppen amiatt, mert végeláthatatlan hosszúra nyult, „országos unalomba” fulladt. A vita tanulság és eredmény nélkül szakadt meg, következménye annyi lett csupán, hogy miatta küzdőfelek lettek a kor legkiválóbb székely férfiai. A szabadságharc bukása szétszórta a reálisan látó vitázókat és némaságra kényszerítette őket, a közvélemény pedig szívesen felejtett és érvényre juttatta a merev tagadás álláspontját a már-már feltároló székely társadalmi valósággal szemben s romantikát virágozott a romokon.

EZ A TANULMÁNY kísérlet a 48-as székely társadalmi állapotok megrajzolására, amennyire a mai viszonyok között rendelkezésre álló forrásanyag megengedi. És mivel első kísérlet olyan területen, mely mostanig kívül esett a kutatók érdeklődésén, bizonyára nem lesz mentes hézagoktól vagy aránytalanságoktól. Szeretném, ha a székely olvasó értelmével és nem illuzióival kísérné e sorokat. Akkor bizonyára kevesebb olyan kérdés elé kerül, amire nem kap kedve szerint választ.

A székely társadalmat a 48-as események küszöbén a teljes széthullás és elatomizálódás jellemezte. A „de jure” ősi szabadságban, nemesi kiváltságokkal és autonóm szervezetben élő társadalom a valóságban számtalan rétegre széttagolva, egymással meghasonulva tengődött, az életképtelenné vált társadalmi keretek előregedésének minden jelével. A társadalmi szétforgácsolódást az osztrák uralmi politika és a vármegyékből beszívárgott rendiség egyaránt szolgálta és mindkettő megegyezett abban, hogy a székely egység, valamint a székely társadalom régi rendjének alaptermészete ellen tört. Sokkal több részre volt kasztszerűen széttagolva ez a kívülről egységesnek hitt nép, mint a vármegyei társadalma. Két élesen elválasztott csoportra tagolta mindenekelőtt a határország katonai szervezete, nemcsak társadalmilag, de földrajzilag is. Csik és Háromszék népét az állandó katonáskodás tartotta gúzsban, osztrák tisztek alatt és osztrák érdekeket szolgáló szellemben. Udvarhely-, Maros- és Aranyosszék köznépe viszont a vármegyei szokás szerint katonáskodott, újoncozással és verbuválással; a befogottak a sorozatokban szolgáltak. Az újoncozás, mely lényegében szintén ellenkezett a székely nemzet törvényeivel, minden esetben felkavarta az egész nép nyugalmát. A 48-as márciusi eseményeket megelőzőleg éppen az újonc-illetőség kiállítása folyt a székekben és a hatóságok alkalmazták azt az újabb „könnyítést”, hogy a kóborlókból volt joguk összefogdosni az újoncokat. A gyakorlatban azt jelentette ez az eljárás, hogy az olyan ifjak, akik tudták, hogy az előljárók között nincs pártfogójuk, elbújtak a falvakból az erdőbe, hogy be ne foghassák őket. Különösen a városok igyekeztek a maguk illetményét a kóborlókból kiállítani és sokszor a vásárra menő falusiakat fogták be, hogy a tehetősebb polgárok fiait ezáltal kimentesék. Az évtizedek óta ismert ujoncvadászat rémei ismét előkerültek és a falusi nép a sorshúzás útján való újoncozást kívánta, mert ez kevesebb alkalmat adott a visszaélésre. Segélypénz összegyűjtésével igyekeztek a besorozottak sorsán enyhíteni, de amint pl. az aranyosszékiek panaszolják, éppen a lófők és darabont székelyek, akiket személyes nemességük a sorkatonáskodás alól felmentett, vonakodtak adományt adni. Attól tartottak és azt akarták a néppel elhíttetni, hogy ez az önkéntes adakozás rájuk és utódaikra nézve adó alapját fogja jelenteni.² A határőrvidék székely népe pedig az idegen tiszti önkény alatt nyögött, hivatalos magánügyeit intéző tisztjeinek nyelvét nem értette és sok esetben csak ujj- és némajelekkel tudott velük érintkezni. Csik és Háromszék közigazgatásilag és igazságszolgáltatás tekintetében is osztrák katonai parancsnokság alá tartozott, melynek még az egyéni életbe is joga volt beavatkozni: házasság, öröklés stb. mind csak a katonai hatóság engedélyével történhetett. Ha még hozzávesszük a határőri szolgálattal járó súlyos anyagi terheket, a harctereken hozott áldozatokat, nem nehéz meggyőződnünk, hogy ez a szervezet elviselhetetlen teherként nyomta a határőrnép életét. A Székelyföld másik részében külsőleg a régi autonómia élt tovább, de Bécs ellenőrző törekvéseinek ered-

² Erdélyi Híradó, 1848. 77. 1.

ményeként a „szék” lényegében alig különbözött már a vármegyétől, főleg a tisztségek betöltése tekintetében. A nemesnek nevezett nép fizette az adót, a közte élő arisztokrácia kivételével, de fizették az adót a határőrségben katonáskodók is, ami sem a rendi szellemmel, sem a határőrség fogalmával nem volt összeegyeztethető. Csupán a székely társadalom életének abnormális alakulása lehet erre a magyarázat, sok hasonló jelenséggel együtt.

A kétfelé tagoltság mellett határőr és nem határőr vidéken egyaránt feloszlott a társadalom az elmúlt viharos századokból örökölt feudális rendi rétegekre, amelyekhez itt egészen sajátos, máshol fel nem lelhető rétegek és megkülönböztetések társultak. Volt magyarföldi jellegű (többnyire a vármegyékből betelepült) arisztokrácia, voltak primorok, kiknek rendi állása nem egyezett az arisztokráciával, de annál nagyobb urak voltak a többi székely felett, voltak a lófők (principili) és a gyalogosok (pixidarii), volt a köznemesi réteg, az ú. n. szabad székely, a libertinus, (kit jobbágyi állapotból szabadítottak fel valamikor, hogy fegyverviselésre foghassák), volt a polgár, a zsellér és a jobbágy. A jobbágyréteg maga is alapvetően különböző helyzetű elemekből állott, voltak ősjobbágyok, fejekötött jobbágyok, fogott jobbágyok és ezeknek a helyzete urakkal szemben lényegesen eltért. Megint újabb megkülönböztetést jelentett, hogy székely jobbágy-e valaki, vagy nem, hiszen a papírosak szerint minden székely nemes és ha odakerül a dolog, jobbágyának sem számítható. Másik döntő különbség, hogy kiváltságos székely földön jobbágy-e valaki vagy pedig a Székelyföldön lévő olyan birtokon, ami adományozás révén jutott a földesúr tulajdonába és így királyi jog van rajta; s mint látni fogjuk, éppen ez a kérdés lesz az úrbéri rendezés sarkalatos pontja. A földesúri és jobbágyi helyzetek történelmileg kialakult sajátosság volta és végtelenül bonyolult állapota olyan zürzavart keltett, amiben az úrbéri rendezés terve alig tudott eligazodni és amire a vármegyei formulát méltányosan alkalmazni nem is lehetett volna a jogi helyzetek kibogozhatatlan csomóinak hasogatásával, hanem csupán a tényleges helyzet jóindulatú figyelembevételével. A jobbágy-ság azonban jóindulat helyett a jogászokkal találta szembe magát, amikor a jobbágyfelszabadítás órája ütött. S hogy a társadalmi kép nagy vonásokban teljes legyen, maga a határőr katonaság is két rétegre oszlott a vagyoni állapot szerint: lovasokra és gyalogosokra, akik úr és parasztként nézték egymást. A határőrvidék azonban nemcsak a határőrezredekelt adta, hanem ujoncokat is köteles volt állítani a nem katonáskodó lakosság után, éppen úgy, mint a Székelyföld többi része, vagy a vármegyék.

Ennyiféle társadalmi csoportnak természetesen nem lehettek azonosak az érdekei és mindegyik más-más eredményt várt a bekövetkező eseményektől. Ezek az események viszont nem tudhattak minden igényt kielégíteni és sokszor már úgy látszott, hogy a 48-as idők a közös érdekek érvényesülése helyett a részletérdekek túlzásait nyomják előtérbe: a felszabadult szenvedélyek a maguk útját követik és kitombolják sok évtized óta visszafojtott erejüket. Nem áll rendelkezésre kimutatás arról, hogy éppen 1848-ban ezek a külön-

böző rétegek milyen számarányban voltak képviselve a társadalom egészében. De ha közvetlenül a 48-as események idejéről nincs is statisztikánk, útbaigazításul használhatjuk az előző „század második felében készült összeírást, mert a társadalmi elemek vegyülési aránya azóta nem változhatott lényegesen. Ezt az összeírást adóügyben csináltatta az erdélyi kancellária 1767-ben s a fontos pénzügyi szempont miatt a kor viszonyai szerint teljes és pontos táblázatnak tekinthetjük.³ összesen 37.070 székelyföldi családot mutat ki ez az összeírás, ezek így oszlottak meg társadalmi rétegeződés szerint: mágnás 38, primor 1039, egytelkű nemes 3335, lófő 8692, közszaad 7866, zsellér 3655, jobbágy 10.722 család. Tehát az egész székelyföldi népességnek csaknem 40 százaléka (pontosan 38.8%) volt „semmis” jobbágy és zsellér. A mult század első felében ha történt is változás, csak ennek a rétegnek a számarányát növelhette. A „semmisek” között, becslésem szerint, idegen származású legfennebb egytized résznyi lehetett,⁴ a másik nagy tábor az egykori szabad székely ősök jobbágyságra és zsellérségre kényszerült ivadékai. Gazdaságilag és társadalmilag nem sokkal állott a jobbágy felett a közszaadok népes rétege (az egész lakosság 21 százaléka), mely nagyrészt szegődményes, vagy napszámos munkaviszonyban volt a birtokosokkal és az egész népességnek több mint felére emelte azoknak a számát, akik függő viszonyban éltek a birtokok tulajdonosaival. Több körülmény arra vall, hogy ez a közszaad réteg gazdaságilag még a jobbágyságnál is rosszabb helyzetben volt. A székely határőr katonarendről 1813-ból áll rendelkezésre pontos kimutatás és eszerint a növendékfiúkat is beleszámítva 83.919 székely alkotta a gyalogos és huszár rendet. Hogy ez hány családot érintett, errenézve az összeírásnak az a megjegyzése enged következtetni, hogy „egy valóságos katonai szolgáló familiára esik 7 lélek”. A családok nagy népessége nem túlzás, más adatok is bizonyítják, hogy egy-egy székely családban átlag hét férfi volt. Tényleges székely katona volt a három ezredben 12.000.⁵

Az ennyifelé széttagolt székelység keretében e két pont körül

³ Lásd *Berlász Jenő*: Az erdélyi úrbérrendezés problémái (1770–1780). Bp., 1942. 6–7. l. Ez a kitünő tanulmány az első megbízható útmutatás a Székelyföld XVIII. századvégi társadalmi viszonyairól és úrbéri problémáiban.

⁴ A székelyföldi úrbérekkel kapcsolatosan mindúntalan felmerül a probléma, hogy mennyi lehetett közöttük az idegen nemzetiségű: a román és a cigány. Nemzetiségi részletezést azonban sehol nem sikerült találnom. Nem is említve azt a köztudatban lévő felfogást, hogy a Székelyföld színmagyar vidék és az volt a multban is, legtöbb adat arra enged következtetni, hogy az idegen fajú úrbéres valóban nem lehetett lényeges számú. A cigányok állapota többnyire nem esett az úrbéres fogalma alá, szolgálóik és a földesúrral való kapcsolataik egészen más természetűek voltak. A használt kimutatásban is a cigányok külön rovatban szerepelnek; a Székelyföldön 1767-ben 1136 cigány család volt nyilvántartva. (Lásd *Berlász* i. m.-hoz csatolt táblázatos kimutatást.) Román jobbágyok jelentősebb számmal Marosszéken és Háromszéken fordultak elő, a vármegyékkel való érintkezés peremén, de ezeken a vidékeken különösen 1848 után vett lendületet az elrománosodási folyamat. A Csíkbán található mai román községek: Békás, Tölgyes, Bélbor, Gyimes a szabadságharc idején még csak pár házból állottak és az 1848–67. évek között alakultak ki községekké. (*Endes Miklós* i. m., 309. l.)

⁵ Szadeczky i. m. 359. l.

csoportosult az életkérdések lényege: a határország megszüntetése és a régi szabadságok visszaállítása, mely mögött ott húzódott meg lényegében a jobbágyság helyzetének rendezése. Mindkét ügy szerepel az országgyűléseken már 1790 óta, különböző formákban és különböző kérdések kapcsán, hol határozott javaslatokkal, hol nagy általánosságban. Már az 1790-ben tartott országgyűlésen megjelenik a székely követek utasításában a székely nemzet legfőbb kívánsága, hogy régi törvényes állapotába, ősi szabadságába helyezték vissza, mind személyére, mind vagyonára nézve. Azóta minden országgyűlést felkerestek anélkül, hogy legkisebb eredményt is érhetek volna el. Még csak a határörkatonák adózásának kérdését sem sikerült tisztázni. Az 1809-i kolozsvári országgyűlés a nemesi felkelést azzal a kikötéssel határozta el, hogy az adófizetés alá vetett székely köznemességről „ezen szolgálai teherviselés” örökre levéssék és a határország eltöröltessék. A nemesi felkelés meglelt, de utána minden maradt a régiben, egészen 1848-ig, amikor egyszerre zúdult az első felelős magyar minisztérium nyakába a feladat, hogy sokkal fontosabb dolgai mellett a székelység kérdéseit is rendezze, melyek ekkorra már valóban a kóros állapot végső stádiumába jutottak. Sőt egy harmadik fontos kérdés került előtérbe most és fonódott össze elválaszthatatlanul a székelység régi ügyeivel: az unió. Ez is ott szerepelt évtizedek óta az erdélyi országgyűlések napirendjén s most, amikor a jobbágyszabadság, a határország eltörlése és az unió egyszerre kellett volna bekövetkeznie, váratlan bonyodalmak és félreértések előre nem látott akadályok támadtak. Mert a várakozás nagyobb volt, mint amit az idők 48-ban egyszerre adhattak. Mindenki előnyösebb helyzetet kívánt s áldozni már kevésbé volt hajlandó. Ha felsoroljuk a várakozásokat és lehetőségeket, szinte ijesztően tárulnak elénk az ellentétek. A székely nemesség, mint láttuk, az egykori székely kiváltságokat, adófizetés eltörlését stb. kérte az országgyűlésektől már 1790 óta, most ellenben az idők a közteherviselést, adózást hozták helyette. A határörök a katonáskodás megszüntetését várták, de Kossuth küldöttei arra kérik, hogy ne tegyék le a fegyvert, hanem álljanak csatasorba, az osztrák katonai parancsnokság pedig egyenesen a magyar szabadság ügye ellen akarja felhasználni őket. A székely jobbágyszabadságát várta, de ehelyett kimondották, hogy a jobbágyszabadság nem vonatkozik a királyi jogtól mentes székely földre, melyen elvileg úrbéri viszonyok sem létezhetnek. A vezetőréteg politikai megfontolásból kívánta az uniót, de egyrésze kibúvót keresett, amikor a szociális reform és az uralkodóházzal való szakítás bekövetkezett. Ennek a helyzetnek a kialakulása már az 1841/43-i erdélyi országgyűlésen megkezdődött, amikor a 48-as kérdések, ha kezdetleges állapotban is, már majdnem mind napirendre kerültek. Sok tekintetben ez adja meg a későbbi események nyitját, ezért szükséges részletesebben foglalkozni vele. Az országgyűlés tárgyalta az uniót, az ősi székely szabadságok visszaállítását, és szőnyegre került végre ezalkalommal az erdélyi úrbérendezés ügye is, ami mérföldekkel volt elmaradva a magyarországi mögött; bár ez az országgyűlés, mint ismeretes, csak egészen jelentéktelen

könnyítések hozott az úrbéresekre. A székelyföldi állapotokat és felfogásokat híven tükrözik az akkori székgyűlésekről fennmaradt emlékek.

KÜZDELEM A SZÉKELY ÚRBÉRESEK ÜGYE KÖRÜL

NEMES ARANYOSSZÉK rendeinek 1842 januári közgyűlésén az unió gondolata nagy ellenzésre talált, kivált a tisztikarnál, „kiket közbizalom emelt polcukra”. Előre elkészített beszédekkel igyekeztek a tervet ferde irányba terelni és azt fejtegették, hogy az uniónak Erdélyt végromlással fenyegető eredményei lennének. De felhasználtak olyan érveket is, melyek inkább az unió mellett szolgálhattak volna indokul. Arra hivatkoztak, hogy Magyarország őriai léptekkel halad, tehát „a most szép szabadságokkal bíró kis Erdélyt feltámaszthatatlanul sírba döntené, s mint nagy folyam a kisebbet, vagy czethal az apróbbakat, elnyelné Erdélyt alkotmányostól...” A csökönyös rendi gondolkozás egyik indítóoka a tisztviselői kar Bécs iránti hűsége volt, a másik ott világlott ki, mikor a gyűlés az úrbér nagy vitát keltett kérdését vette elő. A rendek jól tudták, hogy Magyarországon az úrbéri kérdés már nem vehető le napirendről, viszont az unió azt eredményezné, hogy az ott elfogadott úrbérrendezés Erdélyre is kiterjeszti érvényét. Az itteni rendek maradi rétege veszélyesnek látta az úrbériség ügyének felszínre kerülését és főerösségük abban sarkallott, „hogy parasztjaink jelenleg elégedettek sorsukkal, nem követelnek semmit, de ha könnyítünk sorsukon, óhajtásokat ébresztünk bennök, naponta telhetetlenebb követelésekké válókat”.⁶ A haladó gondolkodásúak hiába bizonyították az úrbér szükséges voltát, határozattá lett, hogy „Aranyosszék Rendei székökre nézve nem akarnak úrbért”, de ha más megyék maguk keblére szoritkozólak akarják, nem ellenzik, ellenben megkívánják, hogy észrevételeik megtétele végett közöljék velük előzetesen az úrbéri munkálatot. Hasonlóképpen a tagadás álláspontjára helyezkedtek minden olyan kérdésben, mely a megcsontosodott és előregedett társadalmi rend szigorán valamit is enyhített volna. Az ősiség eltörlésére is, ami pedig a reformok alapja „s főként számtalan és végtelen pereink szülője... tántorodatlan zúgá vezérei után a nép: nem akarjuk, mert – nem akarjuk, s ez határozat”. A parasztok felpereskedésének megengedésére vonatkozó javaslat szintén megbukott. „Most is igen drága a jószág (!) – mondák – hát ha még a parasztok is szerezhetni fognak! Aztán mire nekik a perelhetési jog? hisz paraszt uram csak nem áll szemközt a nemessel!” Hasonló tiltakozást keltett a városi polgárok hivatalviselésének megengedését és a nemesekkel egyenlő jogra emelését célzó javaslat. Az egyik szónok nemcsak a jövőre nézve tagadta meg a városi polgárok kívánságát, hanem attól is, mit az 1791-i 19. t. c. már megadott, megfosztani kívánta.⁷

⁶ Az Erdélyi Híradó szerkesztője itt csillag alatt megjegyezte: „Ha bureaucrata mondana illyeket, ki író és hivatalszobája pókhálós falai közt élte le szép napjait, nem csodálnók, de hogy megyei emberek, kik népünkkel naponta érintkezésben vannak, lélekzelhetnek ily öncsalásban, az megfoghatlan.”

⁷ Erdélyi Híradó, 1842. 70. 1.

Háromszék 1842 febr. 5-én lefolyt közgyűlése pártolta a városi polgárok hivatalviselését és elhatározta, hogy „minden hazafinak legfelsőbb hivatalokra is eljuthatása mondassék ki, de oly feltétellel, hogy mihelyt egy polgár kormánytanácsos lesz, méltóztassék öfelsége őt és maradékait egyszersmint megneemesíteni”. A két hon egyesülése irányában azonban a többség részéről itt sem mutatkozik hajlandóság és az unió elleni 1834-i utasítványokhoz ragaszkodva úgy határozott a gyűlés, hogy a követek az egyesülés ellen munkálkodjanak és ha kisebbségben maradnának, tiltakozzanak ellene.⁸

Legszabadelvűbb volt Udvarhelyszék, melynek követeként Wesselényi Miklós vívta nagy küzdelmét az országgyűléseken a maradiak tábora ellen, otthon a székben pedig Pálffy János és néhány hasonló korszerűen gondolkozó társa folyt be a közéletre. A szék gyűlése 1842 márciusában törvényt kívánt arranézve, hogy minden polgár és birtokos nem-nemes bármely hivatalra feljuthasson. „Az úrbért Udvarhelyszék rendei egészen más szempontból nézik, mint más székely törvényhatóságok szeretik tekinteni, – írja az Erdélyi Tudósító levelezője – s elismerik, hogy azt székely földön is létre kell hozni.” A szék rendei ugyan nem sietnek a dologgal, hanem úgy határoznak, hogy az úrbér tárgyában kirendelt bizottság munkáját bevárják, de addig is törvényt kívánnak a jobbágyszabad költözködési jogának megengedésére, anélkül, hogy az maga helyett más állítani köteles lenne. A szabad felperességi és a nemesekkel egyenlő fekvőbirtok-szerzési jogot szintén hajlandók megadni a jobbágyságnak a követi utasításban és úgy határoznak továbbá, hogy a súlyos terhet jelentő útcsinálás ezután ne csak az adózók által, hanem személyválogatás nélkül minden nemes, polgár, pap és minden más kiváltságosok által az adózókkal egy arányban történjék és hogy a veretés helyett más célszerűbb büntetésmódot vezessenek be országosan.⁹ Csíkszék közgyűlése a szőnyegen levő kérdésekben Udvarhelyhez hasonló álláspontot foglal el, a nem nemesek részére kéri, hogy minden hivatalba felvehető legyenek, az Udvarhelyszék és több magyarhoni megye felszólítására napirendre került unió eszméjét a rendek lelkesen fogadták „s rá hajlandóságukat már most kinyilatkoztatták, de érdemileg akkor fogják tárgyalni, midőn az országosan rendelt rendszeres választmány munkálata közletni fog”.¹⁰

A reakció főfészke, Marosszék 1842. évi első közgyűlésén foglalkozott az úrbérrel. „Az előjelek baljóslattal mutatkoztak, pl. némelyek célarányosnak vélték egy ifjút, mivel Kovács Lajosnak, a kárhozatos (!) úrbér hirdetőjének barátja, az ülésből kihányni.” A köztisztületben álló Dózsa Elek, Erdély legnagyobbnak tartott jogásza, kiváló szónoki képességével nagy beszédben szólt hozzá a kérdéshez és a reformpártiak meglepődésére kifejtette, hogy „úrbérnek a Székelyföldön helye nincs, nem lévén ott úgynevezett parasztbirtok, nem kapuszám szerinti öszveirat. Teli torokkal kiálta

⁸ U. o. 101. l.

⁹ U. o. 176–7. l.

¹⁰ U. o. 270. l.

»helyest« a gyűlés, néhány egyént kivéve. Kimondá tovább, hogy vármegyékre nézt sem tartja célravezetőnek az úrbért, székely földön meg éppen veszélyesnek nyilvánítja, mert ott az úrbéri összeírás a székely birtok természetét megrontaná”. Helyette bizonyos „engedményeket” adna a föld népének, adója, terhei országgyűlési rendezése által. Gróf Lázár József szintén céltalannak tekinti az úrbért és többször kifejezte, hogy a föld népét elnyomottnak nem tartja, például hozva fel a földesúri pártfogást, mellyel embereiket boldogítják. „Nem látá, mi biztosítékot adna a mindennapi terhelés ellen, ha a nemesek átvállalnák az adót. Voltak az úrbér mellett érzékeny beszédek, híven festők a nép elnyomatását, melyeket mindíg ketté vága a zúgó „nincs elnyomva”. Gróf Toldalagi Ferenc élénken esetelte a nép elnyomását és kívánatosnak mondta az úrbért. Miután a többség úgy nyilatkozott, hogy a Székelyföldön úrbérnek helye nincs, Toldalagi azt ajánlotta, hogy ha ez a név: *úrbér* nem tetszik, kereszteljék azt akárminek, de a paraszt sorsán könnyíteni kell és az idők szüksége parancsolja a földesúr és szolgálóember közötti viszonyt szorosabban meghatározni. Amikor a gyűlés az úrbért elvetette és kárpótlásul felmerült a terv, hogy az adót nemesek és nem nemesek egyformán viseljék, Toldalagi azzal utasította vissza, hogy az adó „kényelmes nevedése ellen” biztosíték nélkül ő ilyen terhet önként nem vállalhat magára. De kérdeztek-e a szellért, hogy kér-e biztosítékot az adó növekedése ellen? „Az azonban, hogy a néposztálybeliek hivatalra juthatván, feje és birtoka felett ítéljenek, soha sem pártolhatja.” Szerinte lenni kell egy kiváltságos testületnek, mely a fejedelmet a néppel összekapcsolja.¹¹

Az úrbér körüli vitát a szék másnapi gyűlésén Dózsa Elek áthidaló javaslata oldotta meg, aki nagy jogászai tapintattal olyan kivezető utat keresett, hogy legyen is úrbér, meg ne is, reakciónak se látszódjának a kor eszméivel szemben, de az idők követelménye előtt se hódoljanak meg a rendek. Dózsa két részre osztotta az úrbért: személyire és vagyonira. Pártolta azt, hogy a nép személyére nézve, sorsát jobbító szabályozás történjék, vagyoni úrbérnek ellenben helyét most sem látta. Ilyenformán sikerült a látszat szerint elfogadtatni az úrbért, anélkül, hogy a székelyföldi birtokokat az úrbéri rendezés érintené. Hogy mennyire ellenszenves volt Dózsa és társai előtt az úrbéri rendezés terve, mutatja az a körülmény, hogy a kiváló jogtudós az áthidaló javaslat után „különösen határozottan nyilatkozik a magyarhoni úrbér ellen, oly írchoz hasonlítván azt, mely a felső bőrt hirtelen begyógyítja, anélkül, hogy a rossz nedveket kitisztítaná; egy külön népet alkot, nem a hon-, csak a kormánytól függőt, mely eszerint egészen külön sáncolja magát”. A székgyűlés végül pótutasításként adta országgyűlési követeléseknek, hogy a Székelyföld úri (allodialis) birtok lévén, ott úrbérnek helyét a szék rendei nem látják, s tökéletesen ellene is mondanak; de a vármegyéken is célra nem vezetőnek és a földesúri jogokba vágónak tekintik. A nem nemesek felpereskedhetési

¹¹ U. o. 71., 100. l.

jogát biztosítékhoz kötik, a hivatalviselést és a zsellérek szabad: költözködését megengedik. A nem nemesek fekvőbirtok vásárlási jogát a magyarosodás feltételével kapcsolják össze, mert Marosszéken több volt az idegen ajkú nép, mint más székekben. Ez a feltétel azonban nemcsak időszerűtlen volt akkor, amikor a vármegyék idegen ajkú lakosságával szemben nem kívántak megszorításokat alkalmazni és Wesselényiék éppen a nemzetiségre való tekintet nélküli felsegítést hirdették, hanem magyarosító célját sem érthette el. Alkotói elsősorban a régi állapot rögzítésének biztosítékát látták: benne. A nemes szék rendei mintegy reménykeltésként elhatározták, hogy arra az esetre, ha az úrbért nem viszi be az országgyűlés a Székelyföldre, az adót ezután igazságosan fogják kiosztani a mostani adózókra, sőt hajlandók az útszínalást magukra vállalni „minden külső befolyás kirekesztésével”. A követeket végül oda utasították, hogy ha mindezek mellett az országgyűlés többsége az úrbér mellett nyilatkoznék, jelentsék ki ellenmondásukat és hívják fel a más két nemzetet (a vármegyéket és a szászokat) a fennálló szerződésük értelmében a nemes székely nemzet jogainak megvédésére.¹²

Ezek a székgyűlési határozatok jellemzően világítanak rá arra, hogy a székely vezetőréteg felfogása és érdeke mennyire megoszlott az egyes székek szerint és a rendiség mennyire egy-egy népszerűbb ember befolyása alatt állt. Marosszék szelleme pl. nemrég még más volt, amíg Barcsay János élt. A népnek természetesen nem lehetett befolyása az ügyek intézésére, így nem akörül forgott a vita, hogy mi szükséges a székelységnek, hanem száraz jogi formulák és az önző rendi érdekek döntöttek. Az a szűkmarkúság és elfogultság, amivel Marosszék közgyűlése az úrbért és a nép felszabadítását kezelte, nem állandósulhatott abban a korban, mikor már az új idők szelei jártak. A közhangulat nyomására a következő gyűlésen módosították a rendek az adózásra vonatkozó határozatukat, hogy „áldozatjukkál is készek az adózók sorsán segíteni”, de az áldozat nagyságára nézve semmiféle kötelezettséget nem helyeztek kilátásba, sőt a bizonytalan ígéretet is csak arra az előre láthatólag be nem következő esetre tették, ha az adó kezelését a törvényhatóságok visszakapják.¹³ Az unió, úrbér, adózás és a többi fontos kérdésben mind az időhúzás volt a vezető szempont, megoldás helyett az elodázás és részletkérdések körül folyó viaskodás. A közéletet a korteskedés nyomasztó nyavalyája gyötri és Udvarhelyszék gyűlése, hogy a ragályt megelőzze, szükségesnek találja kimondani, hogy a korteskedők hivatalba nem választhatók és akik mások korteskedésével akarnak bejutni, elvesztik megválasztási jogukat.¹⁴ De néhány hónap múlva, amikor dolguk rosszra fordul, maguk a korteskedés elleni indítvány tevői dicsekednek és fenyegetőznek nagy kortessikereikkel: az egyik kétezer ember meghódítását jelenti, a másokra 900 hallgat elszántan.¹⁵

Nemsokára Aranyosszék is kénytelen hajolni a józanabb belátás

¹² U. o. 70–71. l.

¹³ U. o. 277. l.

¹⁴ U. o. 324. l.

¹⁵ U. o. 611. l.

felé és rendei hajlandóságot mutatnak a közmunkák felének magukra vállalására olyan formán, hogy az egyházu nemesség és a birtoktalan székelység egyformán osztozzék a terheken az adományos nemességgel.¹⁶ Az úrbérről azonban beszélni sem lehet. Marosszék rendei 1842 nyarán rendkívüli közgyűlést tartanak a zsellérek szabad költözködése, az úrbér és legelőarányosítás ügyében. Dózsa Elek örömet fejezte ki, hogy az ország rendei is magukévá tették Marosszék úrbér feletti véleményét és újra hangsúlyozta: az úrbért mint adóalapot a Székelyföldre behozhatónak most sem tartja és mindaddig emellett a véleménye mellett lesz, míg a Székelyföldön colonicatura nincs, vagy amíg a vármegyei allodiumokat is nem vonják adó alá. A parasztbirtokot a földesúr elidegeníthetetlen birtokának tekinti. „Bé is tanulták már jól – írja Berzenczey László az Erdélyi Tudósítóban – Marosszék rendei ezen szókat: ‚nincs colonicatura, nem kell úrbér’, sőt oly nagyon meggyökereztetve látom, hogy munkába fog kerülni még a személyi úrbér behozatala is.” Az úrbéri törvényjavaslatot nem akarta elővenni a gyűlés, mert az egyik követ szónoklatának hatása alatt attól tartott, hogy a személyi úrbér ürügye alatt „majd beléhúzzák a rendeket az egész úrbérbe.” Végül a rendekkel sikerült elhíttetni, hogy a Dózsa-féle személyi úrbér csak magánjogi kérdés, ami nincs kapcsolatban a tulajdonképpeni úrbérral, így aztán nagynehezen tanácskozás alá bocsátották. Ekkor a conventio szót dobta be valaki, mire úgy módosították a rendek régebbi véleményüket, hogy a Székelyföld allodiatura, lévén, itt nincs is zsellér, csak conventio, nem kell tehát az úrbér. Erre már az ellenzék is megelégedett volna azzal, ha legalább a személyi úrbért kimondják, de a többség véleménye ez volt: „minek az is, midőn conventio van?”¹⁷

A marosszéki közgyűléseken felmerült vélemények természetesen nem maradtak hatás nélkül a többi székely székekre és a rendek örömmel vették tudomásul az úrbér kiküszöbölésének jogi lehetőségét. Amint a jogi tekintélynek számító Dózsa Elek kimondta az elvet, azonnal nyomatékot is nyert s hatását meg is tette. Udvarhelyszéket kivéve futótüzként terjedt el az egész Székelyföldön és káros visszahatást idézett elő az úrbérre nézve, mely rögtön jelentkezett is a székely követek pótutasításaiban.

Háromszék júliusi közgyűlésén pl. az úrbéri törvényjavaslat felolvasása előtt egy előkelő táblabíró elmagyarázta a Dózsa-elv lényegét, éles megkülönböztetést téve a vagyoni és személyi úrbér között, az elsőt a Székelyföldön, mint nemesi alapon, hontalannak nyilvánította, de megkorrigálta az elvet azzal, hogy elismerte az úrbér jogosságát az olyan birtokon, melyre királyi jog csúszott be; a személyi úrbért pedig helyénvalónak találta. „Azt hívók, hogy ezen átgondolt taktikára mutató általános megjegyzés után a javaslatok ügye meg van nyerve... – írja az Erdélyi Tudósító levelezője. – De az asztal felső végéről egy hatalmas »nem kell úrbér, nem ide való, tehát, föl sem kell olvasni« hallaték, s egy oly zürzavaros jele-

¹⁶ U. o. 337. l.

¹⁷ U. o. 343–4. l.

net következék, hogy egy oláhországi főrangú vendégünk ijedve ugrék fel székéről s hagyá el termünket.” Végül mégis sikerült felolvasni a javaslatot, de csak olyan értelemben fogadták el, amennyiben az úrbér csupán a földesúr és jobbágy közti személyes viszonyokat rendezi.¹⁸

A Marosszéken kialakult felfogásnak ez a váratlanul nagy hatása késztette Pálffy Jánost felszólalásra Dózsa véleménye ellen s nagy tárgyismerettel, világos okfejtéssel mutatott rá a székely úrbéresek valódi helyzetére, a „százezrek” védelmében. Kifejtette, hogy ezek az úrbéresek nemcsak tényleges állapotuknál fogva, hanem a régebbi törvényekből kifolyólag jogilag is olyan helyzetben vannak, mint a vármegyéiek. Berzenczey László és Szöllösi Balázs szintén ennek a felfogásnak a bizonyítása végett szállott síkra. A vita azonban eldöntetlen maradt és az 1847/48-as országgyűlés alkalmával még mindig éppen olyan eredménytelenül, de éppen olyan szenvedélyesen vitatkoztak az ellenfelek körülötte. A csíki követek a szék 1847 decemberi közgyűlésén beszámoltak az úrbéri cikkeknél a székely nemzetet illető részéről, majd amikor az úrbériségről szóló törvénycikk felolvasására került sor, a rendek mintegy óváképpen jegyzőkönyvileg kifejezték azt a nézetüket, miszerint székely örökségnek tekintik mindazokat a birtokokat, amelyek királyi joggal illetve nincsenek s következésképp azokban úrbérnek helyét nem ismerik el.¹⁹ Ezúttal nagy lelkesedéssel hivatkoztak a királyi jogra a székely nemzet törvényeivel ellenkező természetére, nem úgy, mint régen, amikor a királyi jog révén birtokokat lehetett szerezni. Az úrbérellenes hangulat olyan erős volt, hogy még a pár évvel ezelőtt legöntudatosabb Udvarhelyszéket is megtörte, de ugyanígy erjedt az unió elleni hangulat is. Udvarhelyen „az ellenzék tekintélyesebbjei desperatiójukkal elijesztvén a gyengébbeket, pusztán hagyogatják az ellenzéki síkot. Vagy tán eljött nekik a nyugalom, az álom ideje? Hiszen bezzeg jó volna már alunni is, és néhány szép álom után Magyarország karjai között ébredni fel. Hja, de ezt nem így adják, küzdeni kell azért...” Gróf Bethlen János követ beszámolójából kitűnt, hogy a követutasítás majd minden pontja mellett hajótörést szenvedett a szék követeinek akarata, de azért a gyűlés lelkesen megéljenezte őket. Mert a reakciót tulajdonképpen csak néhány befolyásos és magas polcon ülő ember jelentette, így elsősorban Ugron Lázár királybíró és Ugron Gáspár pénztáros. Ez esetben is a követszámlás után Ugron Gáspár királyi hivatalos bírálólággal lépett fel az országgyűlés úrbéri törvényei ellen és a következő jegyzőkönyvi óvást nyújtotta be: „Valamint a követi utasításban az úrbéri szerkesztésben meg nem egyeztem, és a tks törvényhatóság gyűlésében is magam emeltem először szót az úrbérnek a székely földre nem illeszthetése iránt, úgy most is innepélyesen rosszalom és hogy jövőre is kitétszedjen az, hogy volt törvényhatóságunkban mégis, aki a székelyföldre az úrbért bé nem hozhatónak nyilvánította, és az úrbéri, szerkesztet rosszalta,

¹⁸ U. o. 387. l.

¹⁹ U. o. 1848. 84. l.

ezen rosszaló állításomat jegyzőkönyvbe igtatni kívánom.” Az óvót egyedül Ugron Lázár éljenezte meg, a szék értelmisége és az ifjúság pedig ellenvéleményének kifejezéséül este fáklásmenettel ünnepelte kedvelt követét, ifj. gr. Bethlen Jánost.²⁰

A SZÉKELY KIVÁLTSÁGOK ÉS AZ UNIÓ

A MÁRCIUS TIZENÖTÖDIKI ESEMÉNYEK híre azonban egyszerűen más fordulatot eredményezett. A már-már háttérbe szorult szabadelvű ellenzék állásfoglalása és tevékenysége útjából elsodorta az idő az akadályok nagyrészét s a kor szellemének megfelelőleg gondolkozó értelmiség síkraszállhatott a márciusi vívmányok Erdélyben való érvényesítéséért. A pesti események híre, az akkori közlekedési és hírszolgálati viszonyok fejletlensége miatt csak március végén jutott el a Székelyföldre s a legtekintélyesebb erdélyi lap, a Kolozsváron megjelenő Erdélyi Hiradó is csak március 23-iki számában közölhette a rendkívüli eseményt. A hatás elsősorban azokban a székely székekben mutatkozott, ahová nem terjedt ki a határőrség katonai szervezete. A vélemények megegyeztek abban, hogy az uniót Erdély részéről is sürgősen ki kell mondani, de egy egész sereg olyan kérdés merült fel már az első pillanatban, aminek tisztázása feltétlenül szükségesnek mutatkozott az unió előtt. Ilyen volt az ősi székely kiváltságokkal kapcsolatos sokféle ügy és a határőrség további szerepe. Az első napokban székely nemzetgyűlés összehívásának terve merült fel, ezt kérték már március 25-én a marosvásárhelyi tábla mellett gyakornokoskodó ifjak, akik legelsőknek foglaltak állást az új események mellett, majd később más székek is székely nemzetgyűlést kívántak. A vásárhelyi ifjúság – közte kilenc román is, a későbbi román lázadások irányítói, – körüljárta a várost, az uniót, a fejedelmet és a magyar minisztériumot éltette, s a székely nemzetgyűlést megelőző marchialis gyűlés tartását sürgette. A köztük lévő két határőrvidéki katonafiú hatósági engedély nélkül ki is hirdette másnapra, március 26-ra a gyűlést, éjszaka kiragasztott plakátokon. A főkirálybíró előtt kijelentették, hogy nekik, a székely katonáknak sok sérelmük van, arról akarnak tanácskozni és kérték, vállalja el az elnökséget. A főkirálybíró azonban nem volt híve az eseményeknek és az ifjakat a másnapra már régebben összehívott birtokosok gyűlésére utasította. Itt elő is adták panaszait és kérték az uralkodót, engedélyezzen székely nemzeti gyűlést sérelmeik orvoslására. De a politikai módszerek közt ismeretes időhúzás érvényesült végül is a hivatalosok részéről és a kedélyeket egyelőre azzal nyugtatták meg, hogy a jövő hónapra összehívják a szék közgyűlését.

Amikor az események híre Udvarhelyszéken elterjedt, ott éppen tisztújító gyűlés volt összehívva március 26-ra, de a szék. tagjai az új viszonyok között mindent kerülni óhajtván, „mi a közcsendre és békére legtávolabbról is ingerlőleg hathatna”, a tapasztalat szerint zajos viszálykodásokkal járó tisztújítást nem tartották meg. Ellen-

²⁰ U. o. jan. 11. sz.

ben kimondották: sürgősen közgyűlést kell összehívni, hogy a kérdésekben állást foglalhasson a szék és küldöttségre bízták az ügyet. A háromtagú küldöttségben, mely másnap Székelykereszttúra ment a főtiszthez, benne volt a két Ugron is. Másnap a közgyűlést sürgető küldöttség visszaérkezését feszülten várta a környékről mindenünnen betódult nagy tömeg. Dél felé egyedül érkezett haza Ugron Lázár azzal a válasszal, hogy a közgyűlés két hét múlva lesz. A hír nagy nyugtalanságot okozott és mozgásba hozta a tömeget: az a vélemény alakult ki, hogy a két hetet semmi esetben sem várják be, hanem gyűlést tartanak, „már közgyűlést-e, vagy minőt, azt az Isten tudja”. Délután a küldöttség másik két tagja is hazaérkezett, ezek aztán elmondották, hogy míg ők az úton lovat váltottak, Ugron Lázár előre lement egyedül a főtiszthez s mire ők megérkeztek, már el volt határozva, hogy két hét múlva lesz a közgyűlés. Ez a jelentés ingerültséget szült Ugron Lázár ellen, akit különben sem kedveltek maradi felfogása és az elnyomó osztrák rendszer túlbuzgó kiszolgálása miatt. Tisztában voltak azzal, hogy az időhúzást az események meggátolása miatt alkalmazza. Ugron valóban úgy működött, mint Jósika Sámuel erdélyi kancellár, kinek különben is odaadó híve volt. A szék közönsége nyilvánosan rosszalta Ugron Lázár eljárását és tüstént más küldöttséget rendelt, mely a következő hétfőre közgyűlést eszközöljön ki. A székely vezetőség helyes ösztönrel érezte, hogy minden napi késedelem beláthatatlan hátránnyal jár a későbbi események alakulásában és ösztönét igazolta az idő; a bekövetkezett erdélyi vérengzések, a szabadságharc nem egy kudarcra elsősorban a sokféle huzavona és a vezető tisztviselők szándékos késeedelmezése miatt következett be, nemcsak a Székelyföldön, hanem egész Erdélyben. Az udvarhelyi tömeg addig nem oszlott el, míg programot nem tett közzé a márciusi pontok szellemében. Kihirdették a székelység anyavárosában „a föld szabaddá tételét” is. De már hír érkezett arról is, hogy Marosszékről „uszító izgatók” jönnek, akik a sóbányák ellen készülnek. A székely nép életében és kiváltságaiban oly nagy szerepet játszó „székely só” ügyét akarták megoldani ezek, olyan módon, hogy véleményük szerint megszűnven az osztrák kincstár joga, a sóbányákat foglalják le. Az udvarhelyiek rendelkeztek a sóbányák ellen uszítók megfékezésére és az előreláthatólag bomladozni kezdő rend fenntartására őrségfélét állítottak fel. Ennek az is feladata volt, hogy a kihirdetett pontokkal ellenkező izgatásoknak ellentálljon. „Ifjak és vének, gazdagok és szegények feltűzték melleikre a háromszínű szallagot.”²¹

A székely anyavárosban szinte naponta követték egymást a gyűlésezések, hogy a hirtelen előállott sokféle feladatot tisztázzák. Március 30-án a város kiváltságos része akart gyűlést tartani, de a főbíró elrejtőzött. A nép a városházához sereglett s a gyűlést a nemesi rész elnökletével megtartotta és intézkedett a városi rend fenntartásáról. Másnapra a rendre ügyelő népes bizottmány a székbeli altiszteket behívatta, hogy a falvakról az április 3-i közgyűlésre bejövő nép közt elterjedhető zavargást megakadályozzák és őket

²¹ U. o. 217–8. 1.

értesítsék a dolgok igazi állásáról. A nép egyáltalában nem volt tisztában azzal, hogy mi a helyzet, mi igaz a sokféle szállongó hírből és mit kell tenni. Már ez az előzetes értekezlet is „roppant gyűlés” volt, és a pár nap előtti határozattal szemben elhatározta, hogy a magyar országgyűlésbe nem küld követeket, mert a rendeket talán már nem kapnák együtt, hanem bizottságot küldenek a kolozsvári kormányzókhoz és főkormányzóhoz. Az unió feltett szándékuk, a nádortól és a magyar miniszterelnöktől kérnek támogatást a megvalósítására, „mert reánk nézve még Metternich Bécsben s felsőbb kormányunk (a kolozsvári kormányzók) maholnap vészbedönti e hont kimagyarázhatlan késedelmeivel s veszélyes fontolgatásaival”. Szemére is vetik Kolozsvárnak, hogy Brassóban és Segesváron már száz polgárőrségek alakulnak és „Kolozsvár mozgalmastit játszik, s megelégszik, ha Híradójának szabadabb mozgalmat ígérnek. E léha sikerre lelkünk felháborodott”. Ezt a hírt maga a Híradó közli, mert a kolozsváriak is nagy mértékben elégedetlenek voltak a kormányzók habozása és késedelmei miatt.²²

Udvarhely és Marosszék közgyűlései április 4-én és 5-én egyaránt az országgyűlés összehívását és az unió kimondását kérték. Az utóbbi öttagú bizottságot választott gr. Toldalagi Ferenc főkirálybíróval az élén, hogy személyesen vigyék fel a kormányzókhoz a felírást, Udvarhelyszék pedig 30 tagú küldöttséget indított útnak hasonló célból, Pálffy János és Keller János vezetésével. A küldöttség az országgyűlés azonnali összehívását követelte, hogy az uniót törvényesen kimondják és ezzel tisztázzák Erdély és a Székelyföld államjogi helyzetét. Szükség is volt erre, mert a zavar napról-napra nőtt a székely vidékeken, bár ennek egyelőre még nem volt szociális jellege, mint a vármegyékben, hanem az osztrák rendszer alóli felszabadulást szolgálta, vagy ennek megakadályozását célozta. Az események egyelőre háttérbe szorították a föld szabadabb tételével és az úrbísiséggel kapcsolatos kérdéseket, az érdeklődés az új viszonyok politikai vonatkozásaira irányult. A székelységben elemi lelkesedéssel tört fel a magyarsággal való közösség érzése, ahol ezt nem akadályozta a határország katonai befolyása, vagy a hivatalnokok tevékenysége. S hogy ezeknek a zavaroknak egyelőre mennyire csak politikai és nem szociális jellegük volt, mutatja az, hogy éppen a vezetőréteg szította. Mint minden átmeneti korban, most is felszínre vetette az idő azokat az embereket, akik nemrég még ellenkező nézetben voltak, de most népszerűségük megmentése érdekében az új idők legtúlzottabb híveinek mutatkoztak. A Székelyföld nyugati részében olyan emberek befolyása kezdett érvényesülni, akik pár hét előtt még vagy közönyös szerepet vittek, azaz sem az új eszmék mellett, sem ellenük nem álltak ki, vagy pedig éppen a bürokrácia zsoldosai voltak és életre-halálra küzdöttek minden reform ellen. Most a dolgok fordultával olyan forradalmiak, hogy a reformok régi, hű embereinek kell mérsékelniök őket, könnyen veszélyt kelthető tevékenységükben. A reformok ilyen túlzó bajnoka lett egyszerre br. Apor György, a bécsi tanácsos fia, gr. Haller

²² U. o. 226. l.

József és Szombatfalvi, a volt udvarhelyszéki követ, akik részint nyílt helyen, szabad ég alatt, többezres tömegek előtt mondott beszédekben, részint tanácskozásokon, népgyűlések alkalmával olyan indítványokkal álltak elő, melyek a dolgok akkori állásában csak zavart kelthettek. A sóbányák ellen „uszító izgatók” híre valóra vált és kiderült, hogy éppen ez a három vezér biztatja a népet: foglaljuk el a bányákat, a sóaknákat, mert azok a nemzet tulajdonai, ne engedjük, hogy a belőlük folyó pénzt a zavarok közepette Bécsbe csempésszék; az adót fizessük ugyan meg, de ne hagyjuk, hogy a bukott kormány eddigi céljaira fordítsa, a székely katonasággal pedig tétessük le a fegyvert stb. Sőt Apor György annyira ment, hogy egy utána indult néptömeg által kikiáltatta magát királybíróvá.²³ Indítványaik kétségkívül a közhangulatot fejezték ki és lényegükben helyesek is lettek volna, ha nem népszerűséghajhászból teszik és nem olyankor, amikor még beláthatatlan bajok lehetnek belőlük.

Az udvarhelyi küldöttség ezért sürgette Kolozsváron szinte fenyegetőleg gr. Teleki József kormányzónál az uniót kimondó országgyűlés azonnali összehívását. Az izgatott közhangulatban a bekövetkező eseményeknek csak úgy lehetett irányt adni, ha előbb törvényesen döntenek az alapvető kérdésekben. „Az unió minden teendők alapja, sőt a legelső teendő – mondották a kormányzónak átnyújtott emlékiratukban, – ez nyugtatja meg a kedélyeket az adó, a székely határőrség igazsággal ellenkező helyzete, szomszédországokban határaink körül az orosz hadsereg gyűlöngése, a polgári jogoknak mindenkire kiterjesztése s oláh honfitársaink sérelmeinek megszüntetése tekintetében.” Éles szemmel utalnak arra, hogy a székely nemzet megnyugvása vagy békétlensége az ország békéjére vagy megzavarodására nagy befolyással van s tagadó válasz esetén a rend fenntartásáért jót nem állhatnak. A kormányzék ülésén és más megbeszéléseken őszintén feltárták az udvarhelyszéki állapotot. „Az izgatottság egy oly népes, tiszta magyar ajkú és oly nép lakta törvényhatóságban, melynek elveszett jogaiért sajgó fájdalmát sem az idő, sem a bürokrácia lassan ölő mérge nem tudta eltompítani, az izgatottság, mondák, ott rendkívüli. Csak a nép bizalmát bíró férfiak nyugasztató befolyásának tulajdonítható, hogy még eddig tetteleges kitörések nem voltak. Ámde a nép izgatott állapotában oly gyűlékony anyag, mely gonosz kezektől is könnyen lángra kapván, pusztító tűzvészt idézhet elő... Ha ők kitűzött országgyűlést nem visznek Udvarhelyszékbe, jobb lesz tán haza sem menniök, miután ott a béke és rend egy pillanatig sincs tovább biztosítva.” Nem csináltak titkot abból sem, hogy a székelyek közt furcsa hírek járnak a vezetőségről. Ott azt beszélik, hogy Kolozsvárt némely nagy urak csak színből barátai az uniónak és hozzátették, hogy a Kolozsváron eddig történt események bizonyos mértékben meg is erősítik ezt. Kijelentették, hogy a kormányzó és a kormányzék indolens késedelmével nincsenek megelégedve. Attól a férfitől, kit az ország bizalma oly szép remények között emelt a kormányzói

²³ U. o. 217–8. l.

polcra, elvárhatja a nemzet, hogy miután a bürokrácia korhadt falai Bécsben összeomlottak, szabadítsa fel magát és a kormányzékot abból a törvényellenes állapotból, melyben a kormányzék csak kiadó hivatala volt a kancellária parancsainak ahelyett, hogy megfordítva lett volna. Napjainkban, mondták az udvarhelyszékiek, nagy szerepet játszik ez a két szó: „*már késő*”. Intézkedjünk úgy, hogy ha lehet, ne mondják ki Erdélyben is. Teleki kormányzó a küldöttségnek azt felelte, hogy ő ugyan harminc ember fenyegetésére is csak azt teszi, amit jónak lát, mire Pálffy azt a sokatmondó kijelentést tette, hogy „majd eljönnek a mi harmincezer küldöink is!” Udvarhelyszék magatartása mégis eredménnyel járt, a fő kormányzék felsőbb jóváhagyás reményében kihirdette az országgyűlés összehívását május 29-re.

A TÁRSADALMI EGYSÉG AKADÁLYAI

A KATONAI VEZETÉS ALATT ÁLLÓ Csíkban és Háromszéken az unió híre nem keltett olyan egyöntetű helyeslést, mint Maroszákon és Udvarhelyen és az állásfoglalás is késett, de ugyanez volt a helyzet Aranyosszéken is, ahol a Jósika-család befolyása érvényesült. Aranyosszéknek még az április 12-i gyűlésén is Boncza Sámuel főjegyző csak feltételes egyesülést ajánlott és azt kívánta, sürgessék meg az országosan kinevezett bizottságot, hogy az egyesülés feltételei iránt alkudozzék a magyarországi rendekkel. Csak az ifjúság lelkes közbelépésére mondták ki végül a feltétlen uniót és az úrbéri viszonyok megszüntetését.²⁴ Láttuk, hogy Marosvásárhelyen és Udvarhelyen az a kívánság merült fel, hogy a határőrséget azonnal szüntessék meg és a székely katonák tegyék le a fegyvert. Természetesen maga a határőr nép is ezt kívánta. A katonai érdek azonban mást követelt és más volt a magyar kormány terve is. A határőrség tisztikara mindent elkövetett, hogy elzárja a parancsnoksága alá eső székeket az Erdélyszerte megindult események hatásától. A marosvásárhelyi tábla ifjai azonban Csíkba és Háromszékre is magukkal vitték a szabadság szellemét, tájékoztatták az ottaniakat az események jelentőségéről. Somlyón az egész tanulóifjúságot megnyerték. A pesti és kolozsvári eseményeket ismertetve, azzal igyekeztek a határőrséget az unió gondolatának megnyerni, hogy a 84 év óta törvényellenes kényszerből viselt katonáskodás alól most már felszabadulnak. Veres Ádám vezetésével a somlyói ifjúság éjszaka tüntetést rendezett és a falvak végén lévő kétfejű sasokat egész Alcsíkban leszaggatta. A csíki I. székely ezredben a német, horvát és román tisztek mellett néhány erősen császári érzelmű és a hatalom kegyét kereső magyar tiszt is volt. Ezek közül egyik: Kovács Ignác főhadnagy, a somlyói század parancsnoka az ifjúság eljárását bántalomul vette a császár és a katonaság ellen. Reggel összegyűjtötte századát, a tanulóifjúságot megrohanta és üldözőbe vette, Verest elfogatta és a csíkszeredai várba záratta.

A nép közhangulata a határőrség és az idegen tisztikar ellen

²⁴ U. o. ápr. 24. sz.

irányult, de a császári érzelmű tisztek hamar megtalálták ennek az ellenszerét és az általános elégedetlenséget a nemesség ellen irányították. Könnyen sikerülhetett, mert a nem katonáskodó nemesség ellen sok keserűség gyűlt fel a határőrnépben. Azt híresztelték, hogy az uniót is csak a nemesség akarja és nyíltan izgattak mindkettő ellen, a magyar minisztériumot pünkösdi királyságnak nevezték. A közhangulat a legzűrzavarosabb volt, valóban senki sem tudhatta, hogy mi az igazság és mit kellene tennie. A ditrói századot például annyira befolyásolták a tisztek és a megfizetett informátorok, hogy a székely katonák letépték a nemzeti zászlót, szidalmazták a magyar kormányt és reakciós tüntetésekre készültek. Gyergyó alkirálybírája, Mikó Mihály az alezredessel közjük sietett és felvilágosította őket a helyzetről, mire a gyűlölködő hangulat eltűnt és a királybíró a végén megéjleneztek. Valóban igaza volt az udvarhelyieknek: a határozatlan helyzetben minden nap késedelem nagy kárral járt, mert nem az eszmék tisztulását, hanem a zűrzavart és az indulatokat szolgálta. És az országgyűlés még messzire volt kitűzve, szinte két hónap múlva... És a félrevezetés ezer zugába nem jutott mind egy-egy felvilágosító. A tisztikar állandóan biztatta a népet az unió ellen. Eszközül használta fel a kiszolgált patenialis invalidusokat, a szakaszvezetőket, a tizedeseket, a nyugdíjas katonákat, mert felhasználhatók voltak. Behívták őket a csíkszeredai várba, pénzt adtak, ígérekkel kecsgették és a General Commando bosszújával fenyegették őket. A tizedeseknek őrmesterséget ígértek, a nyugdpénzesek elé pedig úgy festették az uniót, hogy azáltal elvesztenék nyugdíjukat. Ilyen olcsón árulták a székelyek egy részének a haza sorsát Csíkszeredában, míg szerte a hazában már az életről és halálról volt szó. Ilyen körülmények között valóban nagy eredmény volt, mikor az április 12-i rendkívüli székgyűlés mégis kimondhatta az uniót.

A politikai események mögül leghamarabb Háromszéken nyomult fel a nép szociális helyzetének a kérdése, mert itt több volt a nagybirtok, mint Csíkban és Udvarhelyszéken s az úrbéresek kérdése majdnem olyan fontosnak mutatkozott, mint a határőrségé. „Élénk mozgalmakat látunk városokban, falukon, – írja az egykori beszámoló – többnyire öröm és fellelkesülés mozgalmait.” A háromszínű zászlókat kitűzték az épületekre és ilyen jelvényt lehet látni az emberek mellén is. A beszámoló sorra veszi az eseményeknek a különböző társadalmi rétegekre tett hatását. A nemes székely vitézi rend már nemcsak reméli, de hiszi is, hogy a megváltás ideje eljött és törvénytelen igája alól megszabadul: s ez egyelőre elég öröm neki. A műveltebb s vagyonosabb arisztokrácia áldozatkészséget mutat a népjogok új korszaka iránt, mely „az események által csudásan siettetve derült fel”. Ez az osztály tisztában van azzal, hogy ha az események menetét hátráltatja, csak magának okoz kárt vele, de viszont az alsóbbrendű nemesség, melynek nemcsak látóköre, de birtoka is kisebb, „cím-, jog- s kiváltság-féltékenyen, aggódva néz a kétes jövővel szembe”.²⁵

²⁵ U. o. 262. l.

Az úrbéresek felfogása itt, a Székelyföldön is semmiben sem különbözik a vármegyék román, vagy magyar jobbágyainak felfogásától, azzal a különbséggel, hogy itt erőszakos foglalások és vérengzések még nem történtek, csak tervezgetések vannak. A székely úrbéresek között is az a hit terjedt el, amit a románlakta vármegyékből olyan jól ismerünk: a császár úgy rendelte az úrbérben, hogy minden az övék ezután és éppen emiatt nem hirdetik ki az úrbéri törvényt a nemesek. Ez a tévhit döntően működött közre abban, hogy a román jobbágyosság a magyar földesurak ellen fordult, különösen akkor, mikor az úrbér megszüntetésének kihirdetése egyre késett, a Kárpátokon túlról jött Dákórománia eszméje pedig nemzeti törekvéssé színezte az úrbériség körül felmerült speciális elégedetlenséget. A háromszéki úrbéres réteg is, mint a beszámoló írja, „Eldorádóról képzeleg s némi communismusi álmokban ringattatik el rosszakaró bujtogatok által. Már nyilván beszéli: eddig mi voltunk jobbágyok, már földesuraink lesznek. Úgy rendelte a császár az úrbérben s azért nem hirdetik azt ki a nemesek. A muszka jó, már a Sósmezőn van s minket teszen földesurakká stb.”

A jobbágy népnek ez a hite, ha tévedésen és a dolgok nem ismeréséből alakult is ki, mégis annyi valóságból táplálkozott, hogy a bécsi udvar már a XVII. század közepe óta egyik legfőbb feladatának tekintette az úrbér rendezését és az „élő kincstár” sorsának javítását. Nem annyira a humánus, mint a birodalom gazdasági érdekei vezették erre, de tény az, hogy Mária Terézia és utódai számtalanszor megkísérelték az erdélyi úrbéres viszonyok teljesen elhanyagolt területén rendet teremteni. Mária Terézia egész sereg elaborátumot készíttetett s ismeretes, hogy törekvései miként hiúsultak meg az erdélyi szász és magyar urak kölcsönös összefogásán, akiknek maga Bruckenthal báró, a királynő megbízottja nyújtott segédkezet. A szász báró merész politikai játszmát vállalt, hogy az úrbéresekkal mostohán bánó népének hasznára lehessen: vállalta az udvar úrbérregulációs programjának végrehajtását, ugyanakkor azonban titkos irányítója lett a rendi ellenállásnak.²⁶ A XIX. század elején ugyan csökkent az udvar úrbéri terveinek dinamizmusa és a rendekben nőtt az elhatározás a jobbágy nép sorsának javítására, de amint történni szokott, magához a néphez csak évtizedek múlva jutott el a magasabb rétegek szellemi légkörének igazi értelme s az erdélyi jobbágyosság 48-ban úgy vélte, hogy még mindig csak az udvartól remélhet. Annál károsabb volt ez, mert az úrbéri rendezés az unió gondolatával fonódott most egybe s nemcsak a román jobbágy hangoztatta emiatt, hogy csak Béccsel akar uniót, hanem a Székelyföldön is az egyesülés ellen befolyásolta az úrbéresek lelkét. Ráadásul az unió hangoztatása egyelőre még törvényes alak nélkül történik s az osztrák tiszteknek emiatt jó alkalom nyílt arra, hogy az uniót úgy tüntessék fel és tegyék ellenszenvessé, mint azoknak az uraknak akarátát, kik a népet jelenleg még jobbágyosságban tartják. Napról-napra kitűnt, mekkora hátránya van annak, hogy a jobbágyfelszabadításnak csak a híre szállong a levegőben,

²⁶ Berlász i. m. 20. l.

anélkül, hogy gyakorlati megvalósulását látnák az úrbéresek, vagy pedig erdélyi érvényessége törvényesen ki lenne mondva. A fejedelem az események hatása alatt igyekezetet mutatott ebben a kérdésben: már április 3-án leírt a kormányzéknek, hogy az úrbéresek sorsán minden módon és minél előbb segítve legyen, a május 29-i országgyűlést egybehívó leiratában pedig kinyilvánította, hogy az úrbéri viszonyoknak a földesúr kárpótlása melletti megszüntetése iránt a tanácskozásokat úgy sietessék, hogy az erre hozandó törvényeket még a jelen országgyűlés folyama alatt kihirdetni és teljességbe vinni lehessen.

MUTATKOZTAK TÖREKVÉSEK a székely székekben a különböző rétegek érdekeinek összehangolására, bár ezek a kísérletek nem a reális helyzet felméréséből indultak ki és nem annyira a különböző érdekek valódi okainak megszüntetésére irányultak, mint inkább a hangulatkeltésre. Ennek érdekében nemegyszer egészen naiv és megmosolyogtatóan tendenciózus értelmezést adtak az eseményeknek. Székelyudvarhelyen április elsején a városháza előtti téren lefolyt nagy népgyűlésen például úgy magyarázták meg a szónokok a székelység rétegei között levő nagy rendi különbségek okát, hogy ennek Metternich a szerzője. Metternich hercegnek – mondották, – 50 éves törekvése volt a nép egy csekély részét minden tehertől felmenteni, a hatalmat csak e néhányak kezébe összpontosítani, a nép többi részére minden terhet rárakni s hogy ez ne zugolódhassék, a szabad szólást gátolni. Most ez a népvelőt kisajtoló rendszer a fejével együtt megbukott és Magyarország elhatározta, hogy ezentúl az urak is útcsinálni menjenek, katonát tartanak, tiszteket fuvarozzanak és portiót fizessenek. Leghatásosabb volt azonban az az érv, hogy a sóaknák és bányák jövedelmét ezentúl az ország szükségeire fordítják, minek következtében az adó kevesebb lesz. Ennek hallatára riadó örömmel harsogta az összegyűlt nép az uniót. Pálffy János pedig a gyűlés színe előtt „boldognak nyilvánítá magát, hogy ezentúl nem fog hereként élni az ország javából, hanem annak terheit hordozandva, annak jólétét a köznéppel együtt munkálhatandja”.²⁷ Háromszék április 11-i közgyűlése még figyelemreméltóbb erőfeszítéseket tett az érdekek és a közvélemény összehangolására. Nagy várakozás előzte meg minden rend részéről a gyűlést és a feladat annál nehezebb volt, mert itt az érdekek jobban megoszlottak, mint Udvarhelyszéken. A primipilaris és pixidariusi rend azt várta, – az egykori tudósítás szerint – hogy a mostanig adómentes nemesi osztállyal egyenlően részesedjék az alkotmányos és politikai jogokban, az adózó és az alkotmány sáncain kívül álló nép pedig azt remélte, hogy most végre jegyzőkönyvben megtestesítve láthatja az iránta megnyilvánuló jóindulatot, amiről eddig csak hírből hallott. De különösen nyugtalan hangulatban gyűlt össze a székely katonáskodás terheit hordó osztály, azzal a határozott reménnyel, hogy itt most kimondják a katonáskodás megszüntét és leteheti a fegyvert. Úgy gondolták, hogy a

²⁷ Erdélyi Hiradó, 1848. 261. 1.

jövőjükéről folyó tanácskozásba most már fejenként befolyhatnak és érdeküknek megfelelő határozatot hozhatnak a gyűléssel.

A primipilusi és pixidariusi renden lévők nem is csatlakoztak várakozásukban, mert a gyűlés ezt a két rendet fejenként visszahelyezte a hosszú idő óta elvett politikai jogaiba. Mostanig a közgyűlésekben helységenként három egyén által képviseltethették magukat a lófők és a gyalogosok, ezentúl mindnyájan részt vehetnek a tanácskozásokban. Már ezen a gyűléseken éltek is jogaikkal s hegy az egyenlőség minél kézzelfoghatóbb bizonyítást nyerjen, nemcsak a követválasztásban vettek részt fejenként, hanem az egyik rendes követet Berde Mózes személyében, valamint az első pótkövetet, Hankó Dánielt e két osztályból választotta meg a gyűlés. Az unió kérdésében sem feledkeztek meg az ősi székely kiváltságokról, amelyeket máról-holnapra feláldozni nem voltak hajlandók. Számoltak azzal, hogy a székely municipalitás, mint akadály előfordul majd az unió létesítésekor és ezért meghagyták követeiknek, hogy az országgyűlés helyén az idősebb székely főtitest elnökletével nemzeti gyűlés tartását eszközöljék ki. Ennek a székely nemzetgyűlésnek kívánságuk szerint az lett volna a feladata, hogy a székely nemzet sajátosság jogaiból kifolyólag az unió elé gördülő akadályokat enyésztesék el s ha némely székely előjogok az unióval nem férnének egybe, azoknak ügyét úgy igazítsák el, hogy az egyesülés amiatt fel ne függesztődjék. Ezek a határozatok sok tekintetben emelkedettebb szellemről és nagyobb tárgyilagos tájékozódásról tanuskodnak, mint aminek eddig tanui lehettünk a márciusi események óta. Hasonló felfogás uralkodott a katonarend kívánságának tárgyalásánál is. A gyűlés elvileg elhatározta, hogy a székely határőri katonáskodás terhét megszüntetni és a nemzetőrség felállítását elintézni óhajtja. Javaslat merült fel, hogy a székely katonák sérelmeit részletes jegyzékbe foglalva, kérelmezés útján orvosoltassák, de ezt a megoldást éppen maga a katonarend ellenezte, mert ő nem a sérelmek orvoslását várta, hanem magának a katonáskodásnak azonnali megszüntetését. Nagynehezen és a katonarend csalódására végül azt mondta ki határozatilag a gyűlés, hogy „a katonáskodási tehernek országosan leendő elenyésztesését várják.” Feszült helyzetek váltakoztak egymással a gyűléseken. Egy katonai összeírás alatt álló férfi előállt és a székely katonáskodás rögtöni megszüntetését kívánta. A katonaszékelyek ezek torkából hangzó helyesléssel fogadták a javaslatot. Egy felszólaló a fegyver tettleges letételét helytelennek, károsnak, az ország békéje felzavarására kigondoltnak nyilvánította. Ez az ellennyilatkozat nem tetszett, a századok óta annyiszor félrevezetett és cserben hagyott nép most sem bízott vezetőiben és a nagy tömeg csalódottan kiáltotta: Megcsalattunk, mint valánk 84 év óta!” Ebben a kényes pillanatban „átszellemlülve” állott szószékre az elnök főkirálybíró, a székely katonák keblében szunnyadó hazafias érzelmekre hivatkozott, megmagyarázta a dolgok jelenlegi törvényes állását és arra kérte a katonarendet, várják be sérelmeiknek országosan történő orvoslását. Biztosította őket, hogy a katonáskodási terhek országos megszüntetése előtt is azok könnyítését kieszközli, majd öt gyermeke boldogságára fogadta,

hogy a közterhekben való részvétét azzal bizonyítja, hogy az alakuló nemzetörségbe közlegényként beáll. Ez a drámai pillanat hatott és ellensúlyozta a népnek azt a meggyőződését, hogy az áldozatot most is csak tőle várják és az urak a régi állapotokat akarják folytatni. A főkirálybíró a bizalom szilárdítása érdekében végül arra utalt, hogy valamint ő, úgy a primori rend sem csalta a népet és ezután sem akarják csalni. Szavai eredménnyel jártak annyiban, hogy a tömeg a katonáskodás rögtöni megszüntetésétől elállt, de ebben a primipilusi és pixidariusi osztály vezetői is közreműködtek, mindent elkövetve, hogy a rend érdekében katona atyafiaik beletörődésére és megnyugtatására hassanak.²⁸

A jobbágyok és zsellérek sorsa azonban még ezúttal is kimaradt a rendezésből, velük szemben nem keresték a megértés és együttműködés útjait s ez fontos tényezője lett a későbbi háromszéki zavargásoknak. A „székely nemzet” látóköre még mindig csak a szabad és nemesi rétegek határáig terjed, nem fordítva figyelmet azokra, akik kiestek volt ebből a politikai nemzetből s a pixidariusi és közszékelyi szinten alul süllyedtek. Az úrbéresekkal szemben más eszközöket használtak a földesurak. Mivel már nyilvánvaló volt, hogy az úrbérmegváltás az unióval együtt Erdélyre és talán a Székelyföldre is kiterjed, igyekeztek a törvény életbelépése előtt kivetni úrbéreseiket az úrbéri állományokból. Ennek az volt az észszerű és világos oka, hogy a Székelyföldön úrbéri conscriptiók hiányában csak a tényleges birtoklás alapján nyílt lehetőség az úrbéri rendezésre és a földesurak úgy számítottak, hogy ha most úrbéreseiket kivetik állományukból, nem fenyegetheti őket az úrbérmegváltás. Természetesen az úrbéresek között nagy nyugtalanságot és feszült elégedetlenséget keltett ez a hirtelen fordulat és mostoha bánásmód. A földesurak erőszakos eljárása olyan nagy méreteket öltött és annyira általánossá vált, hogy a háromszéki református papság szükségesnek vélte fellépni ellene. A Rikán belüli négy ref. egyházvidék 1848 május 2-án összeült közgyűlése testületileg járt el az úrbéresek védelmében, hogy elejét vegye a zavargások kitörésének. „A gyűlés értesülvén, hogy némely háromszéki földesurak úrbéreseiket az úrbéri állományokból részint már tetteleg kivették, részint kivetni szándékoznak, megkereste Horvát Albert főkirálybíróat avégett, hogy hozza helyre és gátolja meg ezeket a kitörést idézhető lépéseket.”²⁹

A különböző székely társadalmi rétegek helyzete tisztán kialakult tehát és elválasztódott egymástól a márciusi eszmék hatása alatt. Olyan rendeződés indult meg, mely az elválasztó vonalakat még határozottabban rajzolta ki, mint addig látható volt és tevékeny tényezővé avatta az érdekellentéteket. Áttekintettük nagy vonalakban, hogy milyen társadalmat talált 1848 a Székelyföldön, más alkalommal talán módunkban lesz megvizsgálni, milyen átalakító munkát végeztek a reformok ebben a társadalomban.

BÖZÖDI GYÖRGY

²⁸ U. o. 275. l.

²⁹ U. o. 312. l.